

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke Zondag

Abonnementsprijs: 300 fr. per jaar

Postcheckrekening N° 3185 22

Beheer en Redactie: Mr René VICTOR, Justitiestraat, 21, Antwerpen.

RECHTSZEDEN EN MODERNE BESCHAVING

Rede uitgesproken door Mr J. LINDEMANS op de plechtige openingszitting van het Vlaams Pleitgenootschap bij de Balie te Brussel op 11 December 1948

Het contractenrecht, dat men bij de uitvaardiging van het Burgerlijk Wetboek in 1804, en nog lang nadien, aangezien heeft als definitief zowel naar de vorm als naar de inhoud, gecodificeerd voor alle volkeren en tijden, technisch volmaakt, heeft, in de loop der laatste 50 jaar een zo verbazende ontwikkeling doorgemaakt dat, ook thans nog, waar die ontwikkeling nog niet tot in de laatste consequenties is doorgevoerd, het inzicht in de betekenis en de grenzen ervan niet volledig is gerijpt of tot de verworvenheden van de hedendaagse rechtswetenschap behoort. De codificatie, waardoor het recht in min of meer starre teksten wordt vastgelegd, het onderwijs van het positief recht en de rechtsverklaring, die gebonden zijn aan traditionele teksten en schema's — dit is geen critiek — blijven noodzakelijk ten achter op de evolutie van het levend recht, die met eenparig versneld rythme op onze dagen voortduurt.

Ik wil U aantonen hoe sommige kenmerken van deze evolutie terug te vinden zijn, niet alleen in wat men het traditionele burgerlijk recht kan heten, in dat recht dat beschreven staat in het burgerlijk wetboek en dat behoort tot de bewuste rechtssfeer, maar ook in die kleine, onopgemerkte gebeurtenissen van ons dagelijks leven, die weliswaar tot de rechtssfeer behoren, maar die omwille van hun veelvoudigheid en — ik zou haast zeggen — hun banaliteit, aan het rechtsbewustzijn ontsnappen.

Staatstussenkomst en beperking der contractsvrijheid

Laten we, om beter te vatten hoever de evolutie onzer rechtszeden reeds gevorderd is, ons in ge-

dachten verplaatsen naar het begin der 19de eeuw, de periode waarin de teksten van ons burgerlijk recht zijn ontstaan.

Hoe stelde men zich het afsluiten van een overeenkomst voor?

Ziedaar twee personen: de ene eigenaar van een huis, de andere toekomstig huurder. Beiden zijn vrij, hoeven van hun gedragingen aan niemand rekenschap te geven op voorwaarde dat zij noch de openbare orde noch de goede zeden verstoren. De eigenaar is vrij zijn huis al dan niet in huur te geven; hij kan het volledig of gedeeltelijk verhuren. De toekomstige huurder is vrij dit of dat ander huis in huur te nemen. Beslist hij echter van een bepaald huis in huur te nemen, dan kan hij vrijelijk met de eigenaar de voorwaarden van de overeenkomst bedingen: hetzij de prijs, hetzij ten laste van wie bepaalde herstellingen zullen vallen, hetzij de mogelijkheid van onder te verhuren, enz., kortom vrijuit de inhoud en de draagwijdte van de overeenkomst te bepalen.

Evenzo koper en verkoper. Een handelaar is vrij de producten ter markt te brengen die hij wil en in zulke hoeveelheden als hij verkiest. De koper kan vrij over de prijs en de andere verkoopvoorwaarden bedingen. In zeer weinige gevallen bepaalt het Burgerlijk Wetboek dat het zo moet, dat het niet anders mag.

Dubbel vrijheid zodoende: vrijheid in het afsluiten van het contract, vrijheid in het bedingen van de contractsinhoud.

Ziedaar het beeld, als het ware het *ideaal*, dat ons telkens weer bij het lezen der teksten van het Burgerlijk Wetboek, voor ogen rijst. Dat ook toen de werkelijkheid niet helemaal met dit idyllische beeld overeenstemde, verandert ter zake niets. Men meende immers toen de grondvesten te leggen voor

rechtszeden waaraan iedereen in de maatschappij, ook de nederigsten deel heeft, dat door zijn banaliteit aan de aandacht van de rechtsgenoot en van de jurist ontsnapt, doch dat, als weerspiegeling van het volksleven, een juiste beoordeling van de stand van ons rechtsleven mogelijk maakt.

De geringe aandacht die aan dit gebied wordt geschonken is een typisch overblijfsel uit de tijd toen de overschatting van het geschreven recht de wetgevers ertoe bracht, de rechtsgewoonte voor afgeschaft te verklaren.

In alle maatschappijen, ook de meest primitieve, is de rechtshandeling een gewoon verschijnsel, en ik bedoel op de eerste plaats de rechtshandelingen die strekken tot overdracht van goederen (type Koop) of tot overdracht van diensten (type Huur). De voortdurende herhaling van dezelfde rechtshandeling schept automatisme in het verloop ervan, schept rechtsgewoonten, waarvan vorm en inhoud in onmiddellijk verband staan met het cultuurpeil der maatschappij en die evolueren met hetzelfde rythme als de cultuur.

Weliswaar vinden we in de loop der geschiedenis herhaalde codificaties van de eeuwenoude rechtsgewoonten en -zeden, doch deze gewoonten en zeden staan, met hun vastlegging in min of meer starre teksten niet stil. De noodwendigheden van het sociale leven en de ontwikkeling der cultuur zijn sterker dan een tekst.

Zo is ook onze Westerse beschaving niet stilgebleven bij de laatste codificatie van ons burgerlijk recht. Waar ons Burgerlijk Wetboek nauwelijks een tiental contracten bij name kent, zo zijn er, met de steeds voortschrijdende socialisering en mechanisering van het leven, een ontelbaar aantal nieuwe overeenkomst-typen ontstaan, die, als zovele woekerplanten het oude gebouw van ons burgerlijk recht overgroeien. De meeste van deze nieuwe overeenkomsten behoren nog niet tot het « officiële » recht, tot het « erkende » recht, hoewel zij, naar hun inhoud, gemakkelijk te herleiden zijn tot een der twee oertypen Koop of Huur.

Een voorbeeld. Het « erkende » recht is, voor de gewone man, omgeven door een zekere atmosfeer van plechtigheid: de aankoop van een huis gebeurt bij een notaris en er wordt een officiële akte van opgemaakt; inzake huishuur doet men best een geschreven huurceel op te maken; ingeval van handelskoop dient een factuur afgeleverd, enz. Rond die handelingen in het kader van het traditionele burgerlijk recht hangt dus een zekere uitzonderlijkheid, iets dat buiten het alledaagse staat. Juist dit kenmerk van uitzonderlijkheid bewijst dat dit oude burgerlijk recht niet volledig rechtsgewoonte of rechtszede is. Want om *rechtsgewoonte* te worden dient de handeling *gewoon* te zijn.

Het zijn de gewone, onopvallende handelingen, zoals het kopen van een krant, het vervoer per spoor, enz. die de hedendaagse rechtszede uitmaken, hoewel zij tenzelfden titel als het kopen of het huren van een huis te herleiden zijn tot het oertype Koop of oertype Huur, buiten en boven alle bepalingen van ons Burgerlijk Wetboek over deze twee contracten

Welnu, ook dit gebied van levend recht is onderhevig aan de reeds geschetste evolutie van ons contractenrecht. En dit hoeft des te meer verwondering te baren, waar toch de onopvallendheid van dit gebied een waarborg had hoeven te zijn tegen de tussenkomst van de openbare macht. De vaststelling echter, dat zelfs op het gebied van het levend recht de oude contractsvrijheid is verloren gegaan, wijst voldoende uit, hoever we reeds verwijderd zijn van het, voor 150 jaar, definitief geachte contractenrecht. Tekenend ook is het feit dat de contracterende zich van deze voortdurende staatsinmenging niet bewust zijn, of, ten hoogste, deze inmenging met steeds zwakker wordend protest ondergaan. Duidelijker kan men niet bewijzen dat dit modern verschijnsel onherroepelijk rechtsgewoonte is geworden.

Putten wij een paar voorbeelden uit die grote verscheidenheid die de hedendaagse rechtszeden ons bieden.

De aankopen in de kleinhandel, voedingswaren, klerstoffen, schoenen en in het kort alle verbruiksgoederen, geschieden tegen vaste prijs waarop niet af te dingen valt. Men koopt of men koopt niet, doch zo men koopt dient de prijs te worden betaald zonder discussie. De kleinhandelaar is niet vrij te verkopen wat hij wil: voor een groot aantal producten zijn standaard-voorwaarden voorgeschreven aan dewelke de producten moeten voldoen om verkocht te worden. Bepanking der vrijheid voor de twee contracterende partijen.

De ondernemingen voor personenvervoer hebben in de laatste decennia een reusachtige uitbreiding genomen. Dagelijks worden tienduizenden vervoercontracten afgesloten met tram-, autobus-, spoorwegmaatschappijen, alle tegen uniforme voorwaarden, die eenzijdig door de onderneming, onder toezicht van de Staat, worden uitgevaardigd.

De vrijheid om de juridische inhoud van de overeenkomst te bepalen is in beide gevallen, kleinhandelskoop zowel als personenvervoer, totaal verdwenen. Dit verschijnsel is nauw verwant met wat men in de juridische literatuur een « toetredingscontract » heeft geheten, dat is: een eenzijdig opgestelde overeenkomst, die aan het publiek in het algemeen wordt aangeboden, en die door ieder die wil kan aanvaard worden, echter zonder mogelijkheid om iets aan de geschreven voorwaarden te veranderen. In het geval van kliehandelskoop en van personenvervoer is echter dit merkwaardig, dat de koper of de reiziger zich om die voorwaarden niet bekommeren, doch automatisch een handeling herhalen die voor hen gewoonte is.

Ik wil, in deze orde van gedachten, nog even stilstaan bij een eigenaardig incident dat onlangs enige ophef heeft gemaakt.

Bij Ministerieel Besluit van 22 April 1948 (Staatsbl. 24 April 1948) werd aan de uitbaters van tram- en trolleybuslijnen de machtiging verleend om, op Zon- en feestdagen, buiten de gewone vervoerprijzen een toeslag van maximum 1 fr. te heffen per reiziger.

Deze prijsverhoging voor Zondagritten is meer dan eenzijdige wijziging van de tarieven tegen de

welke de reizigers zullen te contracteren hebben. Zij gaat verder en wijzigt op willekeurige wijze de inhoud van sommige reeds tevoren afgesloten overeenkomsten. Want de personen die, op het ogenblik van het in voege treden der verhoging, in het bezit waren van een 20-rittenkaart, hadden daardoor de contractuële belofte in handen een bepaald aantal ritten te mogen verrichten tegen de betaalde prijs, en zonder buitengewone toeslag. Op een met klassieke begrippen niet verklaarbare wijze heeft deze prijsverhoging in een aantal vervoercontracten een nieuw beding ingelast en de verbintenissen van de reiziger, zonder dezès toestemming, verzaamd. Afbreuk aan de contractsvrijheid en aan de regel dat de overeenkomsten bindend zijn voor alle erin betrokken partijen.

Leerrijk is het na te gaan krachtens welke wetteksten dit besluit en gelijkaardige prijsverordeningen uitgevaardigd werden. In de voorrede van voormeld besluit beroept de overheid zich op de Besluit-Wet van 22 Januari 1945, die in art. 1 een verbod uitvaardigt goederen en diensten tegen hogere prijzen te vergoeden dan de, krachtens art. 2, door de Minister van Economische Zaken bepaalde maximum-prijzen. En deze Besluit-Wet is zelf genomen bij uitvoering van de Wet van 7 September 1939, waarbij aan de Koning volmacht werd verleend onder meer maatregelen te treffen tot handhaving van het krediet en de bescherming van de economische en financiële belangen van het land (art. 1, 3°), en tot het voorzien in de bevoorrading van de bevolking (art. 1, 4°). Op grond van deze wetsbepalingen zijn zowel algemene als bijzondere prijsbesluiten verschenen, die niet alleen de vervoerprijzen doch praktisch alle handelsprijzen onder het toezicht brengen van de Regering. Waardoor de Staat dan het effectief middel bezit om tussen te komen in private overeenkomsten.

Op die wijze wordt het klaar hoe de staatsinterventie, tot in de kleinste en banaalste rechtshandeling toe, in werkelijkheid kan voortvloeien uit een meer algemeen historisch gegeven: op het besproken gebied ten minste, uit de prijs- en loonpolitiek der moderne staten, en nog meer algemeen uit de gewijzigde opvattingen omtrent de staats-taak, de welvaart der onderhorigen te verzekeren.

De evolutie van ons contractenrecht, zoals wij die weerspiegeld vonden in het *levend recht* blijkt dus overbrekelijk verbonden te zijn met de evolutie van de politieke gedachte in brede zin. Aan de liberale staatsopvatting beantwoordde het ideaal der absolute contractsvrijheid. En nu, 150 jaar later, stellen we, niet zonder enige verbazing vast dat deze vrijheidsgerachte, die een definitieve verworvenheid van het mensdom werd geacht, stuk voor stuk is afgebrokkeld en dat we welhaast de laatste vrijheden gaan verliezen die ons, op dit gebied, nog waren overgebleven.

Technische beschaving en depersonalisatie der rechtshandelingen

Niet alleen op het gebied der contractvrijheid zijn onze rechtszeden geëvolueerd. Andere factoren

dan de politieke gedachten beïnvloeden de gang der rechtsgewoonte.

Laten we, nogmaals, terugkeren tot de overeenkomst zoals zij opgevat werd bij de aanvang van de 19de eeuw.

Een overeenkomst, een contract waar tegenover elkaar staan twee personen die vrij zijn, die gelijk zijn, dit is, waar geen van beiden rechtstreeks of onrechtstreeks overwicht kan laten gelden tegen de andere. Een overeenkomst die niet in volle vrijheid, doch onder dwang of geweld is aangegaan kan vernietigd worden. De twee contractanten, volkomen aan elkaar gelijk zijnde, bedingen onder elkaar zoals zij het goedvinden. Ieder heeft bij het contract voordeel, de handelaar bij het verkopen en de klant bij het kopen. De gevolgen der overeenkomst blijven essentieel tot de contracterende partijen beperkt. «Overeenkomsten hebben slechts gevolg tussen de contracterende partijen; zij brengen aan derden geen nadeel toe» en strekken hun slechts tot voordeel ingeval van uitdrukkelijk beding.

Het contract van 150 jaar geleden heeft dus een uitgesproken individualistisch karakter: het wortelt rechtstreeks in de uitgesproken of gepresumeerde wil der contracterende partijen. Maar dergelijke vorm van contract onderstelt een onmiddellijke verhouding van persoon tot persoon, een rechtstreekse contactneming tussen de partijen. De afwezigheid van gestandaardiseerde contracten, van starre overeenkomst-typen verplicht de contracterenden met elkaar in voeling te treden en persoonlijk de bedingen van de overeenkomst vast te leggen.

Een typisch voorbeeld vinden we in de eerste artikels van het gedeelte van het Burgerlijk Wetboek dat over de Verkoop handelt. De tekst zegt letterlijk dat de verkoopovereenkomst «voltrokken is zodra men het eens *geworden* is over de zaak en de prijs». De tekst zegt niet: «zodra men het eens *is*», maar wel: «zodra men het eens *geworden is*» (B. W. art. 1583). De vroegere koop onderstelt dus een zekere discussie tussen partijen, die men moeilijk kan voorstellen zonder persoonlijk contact.

Ook aan deze persoonsgebondenheid heeft het moderne contractenrecht afbreuk gedaan.

De vermenigvuldiging van private vennootschappen die een groot gedeelte van handel en verkeer controleren, en van rechtstreeks of onrechtstreeks door de Staat beheerde openbare lichamen die aan het publiek goederen of diensten presteren, vergroot de afstand tussen de verbruiker en zijn medecontractant. Deze medecontractant, die geen fysisch persoon meer is blijft voor de andere partij een ontastbare abstractie, die hem, als dusdanig, ten enen male vreemd is. De vennootschap of de publiekrechtelijke instelling verschijnt tegenover het publiek in de persoon van een of ander anoniem vertegenwoordiger, agent of bediende, die, in het organisme dat hij vertegenwoordigt een klein onderdeel is van een reusachtig raderwerk en wiens personaliteit in het afsluiten van het contract een zeer geringe rol speelt.

Verzekeringscontracten, om dit voor het moderne rechtsgevoel zo typische gebied even aan te halen, worden door de verzekeringnemer afgesloten bij tussenkomst van een agent, doch met de eigenlijke medecontractant, met de maatschappij of haar beheerders komt hij nooit in verbinding.

Zo gaat het ook met alle instellingen, private of publieke, die voor het brede publiek goederen of diensten in aanbod hebben. Overal vinden we die ontstellende afwezigheid van persoonverhoudingen in waren zin.

Bekijken we even nader de juridische verhouding tussen het kopend publiek en een grootwarenhuis. Bij elke aankoop die geschiedt is een nieuwe overeenkomst tot stand gekomen. Doch de identiteit der kopers blijft aan de instelling onbekend, en de instelling zelf verschijnt tegenover de kopers door tussenkomst van een bediende wiens identiteit evenmin bij het tot stand komen der overeenkomst belang heeft.

En hetzelfde vinden we terug bij gas-, water- en electriciteitsmaatschappijen; bij openbare vervoerdiensten: wie denkt aan de identiteit van de bediende die in de stations de spoorkaartjes uitreikt; bij verbruiksgelegenheden zoals restaurant, hotel, café; bij openbare schouwspelen zoals bioscoop, theater, sportterrein, zweminrichting, enz.? Hier en elders staat de enkeling tegenover een abstracte entiteit en gebeurt het overeenkomstsluiten met een anoniem ondergeschikte. Afwezigheid van persoonsverhouding, depersonalisatie der rechtshandelingen. De vroegere overeenkomst, waarbij een volbewust persoon tegenover een ander persoon stond, is vervangen door een nieuw type van overeenkomst, waar de personaliteit van minstens één der contractanten geen rol meer speelt, maar waar die, zoals vervangstukken in één machine, verwisselbaar is met om het even wie.

En reeds verwekt de vooruitgang der moderne techniek de mogelijkheid ook deze gereduceerde, vervallen persoonsverhouding, nog verder van de laatste resten persoonlijkheid te ledigen en de vroegere medecontractant te vervangen door een robot.

Op dit punt, nu, zijn precies onze hedendaagse rechtszeden zeer leerrijk. Betrekkelijk eenvoudige uitvindingen hebben het mogelijk gemaakt geheel klaargemaakte rechtshandelingen als het ware te « stockeren », en ze, naarmate er vraag naar ontstaat, een voor een te laten aflopen, door de voorloper van de perfecte robot-mens, de automaat.

De vulgairste vorm van dit verschijnsel treffen we aan bij automaten die sigaretten, suikergoed en andere dergelijke, debiteren. De eigenlijke rechtshandeling, of, zo men wil, de overeenkomst is hier herleid tot enkele eenvoudige handgrepen, die in een paar ogenblikken afgelopen zijn. En toch is deze handeling een contract van het type Koop, zowel als het kopen van een krant, of het kopen van een huis.

Doch hoever zijn we hier niet verwijderd van die bijna idyllische koper-verkoper-verhouding, zoals het Burgerlijk Wetboek ons die voorhoudt!

De persoon van de koper is een absoluut vreemde, die, bij het actueel afsluiten van de overeenkomst, volledig op het achterplan staat, en die, daarbij, niet eens door een levend wezen is vertegenwoordigd. Weliswaar blijft hier nog altijd een zekere verhouding bestaan tussen de koper en de eigenaar van de automaat, in die zin dat we een theoretisch recht kunnen aanvaarden voor de koper om van de eigenaar, desnoods gerechtelijk, de perfecte werking van de automaat te vorderen bijv. in het geval waar het geldstuk reeds afgegeven werd, doch waar men uit de automaat niets terugkrijgt. Men ziet echter onmiddellijk in dat een gerechtelijke actie tegen de eigenaar, in feite uitgesloten is, niet alleen wegens de onbeduidendheid van de bedragen waarover het gaat in elk afzonderlijk geval, doch ook en vooral wegens de anonimiteit van deze eigenaar. Hoogstens is een strafactie wegens aftruggelarij denkbaar, doch daarmee staan wij helemaal buiten het domein van het contractuele en erkennen wij impliciet, voor dit type van overeenkomst, het failliet der traditionele rechtsbegrippen.

Dit contracteren-met-een-automaat is niet noodzakelijk beperkt tot eenvoudige koop- en verkoopverhoudingen, want reeds vinden wij het zelfde verschijnsel aangewend bij meer ingewikkelde rechtshandelingen, aldus de verkoop van perronen spoorkaartjes bij de spoorwegmaatschappijen. En technisch is er geen bezwaar om, zoals in het geval van spoorkaartjes, dit contracteren-met-een-automaat uit te breiden tot alle rechtshandelingen waar men, met behulp van een eenvoudige titel, de verdere uitvoering van de overeenkomst kan vorderen.

Men hoeft bovendien geen bijzondere verbeelding te bezitten om te begrijpen, dat, in de toekomst, met de onverminderd voortschrijdende mechanisering onzer beschaving, de automaten meer en meer geperfectionneerd zullen worden, totdat de volmaakte robot, de onvolmaakte robots die onze huidige automaten zijn, zal vervangen en de mens, niet meer tegenover zijns gelijke, maar alleen nog tegenover een zielloos mechanisme, hoe technisch volmaakt ook, zal komen te staan.

De depersonalisatie die we in onze eigentijdse rechtszeden bespeuren, vloeit voort, niet uit een bewust gegeven, zoals de politieke gedachte het vrijheidskarakter der overeenkomst bepaalt, doch uit een onstuitbare, door de mens niet beheerste ontwikkeling der louter technische beschaving. Het is deze vloed van techniek die onze geestelijke beschaving heeft overspoeld, die godsdienst, wetenschap, kunst heeft aangetast en die is doorgedrongen tot in het verborgen gebied van de rechtszeden.

Twee aspecten van ons hedendaags levend recht werden u uiteengezet: hoe, door steeds aangroeiende staatstussenkomst, de vroegere contractsvrijheid beperkt werd; en hoe, als gevolg van de vooruitgang der technische beschaving, de rechtshandelingen meer en meer hun persoonlijk karakter verliezen.

De rechtsgebruiken, evenmin als welke andere menselijke bedrijvigheid ook, staan niet los van de op- en neergang der cultuur. Onze moderne cultuur is op zeer typische wijze weerspiegeld in onze moderne rechtszeden.

Waar de cultuurstand van een maatschappij kan gemeten worden aan de waarde die gehecht wordt aan de mens als persoon, daar zijn voorzeker de vrijheidsbeperking en de depersonalisatie waarvan ik u heb gesproken, tekenend voor deze tijd.

Want de persoon als individu, onderstelt vrijheid om eigen lotsbestemming te bepalen en vrijheid om de middelen daartoe uit te kiezen; en de persoon als sociaal wezen, onderstelt gebondenheid aan anderen, niet als anonieme massa, als « horde », doch wel aan anderen als persoon. Het is pas in de volle bevestiging, en van de individuele vrijheid, en van de gebondenheid aan andere personen dat de mens volledig zichzelf kan zijn.

Op beide punten echter zijn onze rechtszeden in gebreke. De individuele vrijheid is te loor gegaan, doch dit verlies is niet gepaard gegaan met een grote verbondenheid van de mens met zijne medemensen *als persoon*. De vrijheid werd verloren en ook de persoonsgebondenheid werd verloren.

De mens, als individu en ook als sociaal wezen, heeft dus in het moderne rechtsverkeer, aan betekenis ingeboet. Doch niet alléén in het rechts-

verkeer: het verschijnsel is algemeen. Door de pessimistische cultuurdiagnosen, als van een Hui-zinga in Nederland en een De Corte bij ons, zijn we vertrouwd geraakt met de gedachte dat de moderne beschaving zich bevindt in een toestand van verval.

Pessimisme echter vloeit altijd voort uit de eenzijdige beschouwing van de negatieve aspecten van een verschijnsel, uit een overdreven belang hechten aan verliesposten. Wanneer ik alleen deze verliesposten heb opgesomd, dan was het mij in de eerste plaats te doen om de afstand te meten die ons reeds scheidt van de voor 150 jaar definitief geachte rechtsopvattingen.

Het opgemaakte bilan is dus onvolledig en onjuist. Want in de huidige nood liggen reeds de kiemen van werkelijke vooruitgang besloten. De rechtszekerheid bijv. is, met de invoering van standaardcontracten, en met de veralgemening van tot enkele mechanische bewegingen gereduceerde rechtshandelingen, verder vooruitgekomen dan in de 20 eeuwen geschiedenis die de uitvaardiging van ons Burgerlijk Wetboek hebben voorafgegaan.

Dit en andere positieve aanwinsten in ons rechtsleven sterken mijn overtuiging dat alle verval van rechtszeden, zoals, in werkelijkheid, *alle* neergang van culturen, uiteindelijk een opstijgen betekent naar een nieuw hoogtepunt.

RECHTSPRAAK

HOF VAN VERBREKING

Vacantiekamer: 29 Juli 1948.

Voorzitter: M. Bail.

Raadsheer-Verslaggever: M. Simon.

Advocaat-generaal: M. Janssens de Bisthoven.

1. Middelen tot verbreking. — Invoeging van een los blad in het proces-verbaal der terechtzitting. — Niet ontvankelijk.
2. Bewijs (in strafzaken). — Vraag voor aanvullend onderzoek. — Beslissing door de rechter over de feiten op in cassatie onaantastbare wijze.
 1. Verdachte kan niet voor het eerst in cassatie bezwaar maken tegen de invoeging van een los blad in het proces-verbaal der terechtzitting van de Krijgsraad, daar zij zich daarover niet heeft beklagd voor het Militair Gerechtshof.

Dergelijk middel, dat niet de bevoegdheid betreft, kan niet voor de eerste maal aangeroerd worden in cassatie.
 2. Behoudens het geval, dat de wet een bijzonder bewijsmiddel voorschrijft, beslist de rechter over de feiten op in cassatie onaantastbare wijze over de vraag, of voldoende bewijs geleverd is en over de al dan niet wenselijkheid van een gevraagd aanvullend onderzoek.

Toch, Juliette t / Wasying Hena en Bialer Rywka, b.p.

Gelet op het bestreden arrest gewezen de 23 April

1948 door het Militair Gerechtshof, zetelende te Gent;

I. Aangaande de beslissing over de publieke vordering:

Over het eerste middel: schending van artikel 155 van het Wetboek van Strafvordering en van de Besluitwet van 4 November 1814 doordat:

1° in het proces-verbaal der terechtzitting van de Krijgsraad een tweede blad is gevoegd met vermelding van gehoorde getuigenissen, waarvan niet kan worden vastgesteld of de getuige de eed heeft afgelegd;

2° het proces-verbaal hierboven bedoeld, het verhoor vaststelt van verschillende Joodse getuigen, waarvan niet kan geweten worden of zij de gelegenheid kregen om de Joodse eed af te leggen;

Overwegende dat het door het middel bedoeld proces-verbaal der terechtzitting van de Krijgsraad in aanhef vermeldt dat de getuigen die in de loop der zitting werden gehoord, vooraf de eed hebben afgelegd in de plechtige bewoordingen, voorgeschreven door artikel 155 van het Wetboek van Strafvordering en onder aanroeping van Gods naam;

Dat in zover het is gegrond op de toevoeging van een los blad in bovenbedoeld proces-verbaal, het middel niet ontvankelijk is, daar aanlegster vóór het Militair Gerechtshof de beweerde onregelmatigheid van het zittingblad niet heeft ingeroepen, zelfs niet vóór dit rechtscollege heeft betwist dat het tweede blad regelmatig in het zittingblad gevoegd